

Voisé, Waldemar

"Europäische Horizonte im Denken Jacob Burckhardts", Werner Kaegi, Basel-Stuttgart 1962 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 7/4, 572-573

1962

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

stwo Krasickiego odsłonił L. Bernacki; dr Stasiewiczówna, opierając się częściowo na analizie stylu, wnioskuje o autorstwie artykułów Albertrandiego, Mitzlera de Koloff i innych w „Monitorze”. Nasuwa się jeszcze jedno nazwisko: wybitnie uzdolnionego Ignacego Potockiego. Uczeń pijarów, po studiach rzymskich i pobycie we Francji powrócił do kraju i od razu wciągnął się do pracy publicznej, której ukoronowaniem był bardzo czynny współdziałal w pracach Komisji Edukacyjnej i przygotowaniu reform 1791 r. Król, tak miłośny Potockim, z uznaniem mówi o nim w swych pamiętnikach² jako o „pierwszym tego nazwiska, który w czasie obecnego panowania okazał do nauk zamiłowanie, udoskonalone przez studia odbyte we Włoszech, prawdziwe oratorstwo i rozum”. Uczony Szwajcar Bernoulli pisał o Potockim, że posiada on „rzadkie zdolności, niesłychane zamiłowanie do nauk, a w młodym wieku, liczy bowiem ledwie dwadzieścia kilka lat, okazuje już dużo wiedzy, wielką roztropność, doświadczenie w sprawach państwowych i bardzo poważne postępowanie”³. Później zaś, w 1794 r., Francuz Parandier w notatce, ogłoszonej przez W. M. Kozłowskiego⁴, pisał o Potockim jako „o człowieku, który przemydlał starożytnych i nowych pisarzy”⁵.

Wiadomo, że 22-letni Ignacy Potocki wystąpił na jednym z obiadów czwartkowych 1772 r. z inicjatywą założenia „Zgromadzenia prawnych ludzi”⁶. Może przyczynił się i do dyskusji naukoznawczej? Ogłoszona w 1961 r. przez M. Rymczyń i A. Zahorskiego *Tajna korespondencja z Warszawy 1792—1794 do Ignacego Potockiego* dowodzi bogactwa materiałów jego prywatnego archiwum. Udostępnione są one obecnie w Archiwum Głównym Akt Dawnych. Czy nie warto przeprowadzić kwerendy? Może jej rezultatem byłoby uzupełnienia cennej pracy dr Stasiewiczówny o początkach polskiego naukoznawstwa.

WACŁAW OLSZEWICZ

Werner Kaegi, *Europäische Horizonte im Denken Jacob Burckhardts. Drei Studien*. Benno Schwabe, Basel-Stuttgart 1962, s. XI+187.

Jak już wskazuje choćby sam podtytuł książki Kaegiego, jest to zbiór trzech obszernych studiów, dotyczących kolejno: stosunku Burckhardta do świata anglosaskiego, jego poglądów na kulturę hiszpańską i kontreformację oraz stosunku Burckhardta do sztuki holenderskiej z okresu jej szczytowego rozwoju. Studium pierwsze nie było drukowane, drugie i trzecie — są to rozszerzone wersje odczytów, które autor wygłaszał w Madrycie, Pizie i Amsterdamie i które były już publikowane w czasopiśmie ukazujących się w tych ośrodkach.

Ukazanie się tej niezwykle pięknie wydanej książki, będącej owocem wieloletniego zainteresowania autora twórczością Jakuba Burckhardta (szeroko znane

² *Mémoires*, t. II, s. 270.

³ Liske, *Cudzoziemcy w Polsce*, s. 237.

⁴ „Przewodnik Naukowy i Literacki”, 1906, s. 817—819.

⁵ Tę interesującą, pierwszoplanową postać przypomnieli: B. Leśnodorski (*Dzieło Sejmu Czteroletniego*, 1951) jako działacza politycznego w wielkim stylu i J. Rudnicka (*Biblioteka Ignacego Potockiego*, 1953) jako również w wielkim stylu bibliomana.

⁶ Tekst odczytu pojawił się w „Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych” 1772, t. V, przedrukował go B. Suchodolski *Nauka polska w okresie Oświecenia*, 1953, s. 325—331.

jest jego wydanie pełnej korespondencji oraz wielotomowa biografia uczonego), zbiegło się ze wzmożeniem ostatnio w całej Europie zainteresowań dorobkiem uczonego szwajcarskiego w związku ze stuleciem wydania jego słynnej książki o włoskim Renesansie¹.

Podczas gdy studia dotyczące Hiszpanii i Holandii dotyczą głównie spraw interesujących historyków sztuki, studium o stosunku Burckhardta do świata anglosaskiego może zaciekać także historyków kultury i nauki. Porusza tu bowiem autor nie tradycyjny, bądź co bądź, temat poglądów pewnego uczonego na dzieła sztuki, lecz przede wszystkim zagadnienie formowania się umysłowości uczonego (i to uczonego tej miary co Jakub Burckhardt), pod wpływem zetknięcia osobistego z kręgiem kulturowym znanym mu dotąd z książek i relacji innych osób.

Autor omawia więc znaczenie dwóch angielskich podróży Burckhardta, a następnie ukazuje, jakie zagadnienia interesowały go spośród tematów wiążących się z historią kultury angielskiej. Dwie postaci wysuwają się tu na czoło: Tomasz Morus i Szekspir, przy czym szczególnie interesujące jest zainteresowanie Burckhardta obrazem społeczeństwa przyszłości w Morusowej utopii. W oparciu o bogate studia Burckhardt wytworzył sobie oryginalny obraz historii Anglii, w którym ważną rolę odegrały elementy alienacji wobec wydarzeń dokonujących się na kontynencie.

Najciekawsze są dwa ostatnie rozdziały studium dotyczącego Anglii, poświęcone poglądom Burckhardta na rolę i przyszłość języka angielskiego (już w 1872 r. przepowiadał on, że język ten stanie się niedługo najważniejszym językiem światowym) oraz rezonansowi jego dzieł w świecie anglosaskim. To ostatnie zagadnienie stanowić może kopalnię materiału dla osób interesujących się recepcją poglądów uczonego w różnorodnych środowiskach związanych węzłem jednego języka, lecz równocześnie dość znacznie zróżnicowanych (np. lektura Burckhardta w środowisku niemieckich emigrantów w Stanach Zjednoczonych oraz w Nowej Zelandii). Jest to problem z pogranicza historii kultury, socjologii kultury i czytelnictwa, który wart jest opracowania na innym materiale: przecież dzieła każdego autora recypowane są odmiennie w różnych kręgach kulturowych, w zależności od bardzo wielu czynników.

Nazwano Burckhardta „Wielkim Europejczykiem”, a Fritz Ernst powiedział, że „został on autorem wszechświatowym wbrew własnej woli”. Faktem jest, że dzieła Burckhardta, a zwłaszcza jego kapitalne dzieło o kulturze włoskiego Odrodzenia, odegrały zasadniczą rolę w formowaniu się poglądów wielu uczonych, w tym także polskich. Z prywatnych rozmów i listów wiem, że dwóch polskich historyków ma na ten temat poglądy całkowicie odmienne. Może by warto było dać im wyraz w druku i w ten sposób wzbudzić dyskusję na temat oddziaływania Burckhardtowskich koncepcji w Polsce? Kwestia to, na pewno, bardzo interesująca.

WALDEMAR VOISÉ

A. M. Butlerow, *Nauczająca i uczebna działalność. Sbornik dokumentow*. Izdatelstwo Akademii Nauk SSSR, Moskwa 1961, s. 416.

Książka zawiera materiały archiwalne (nieznane lub mało znane) dotyczące działalności Butlerowa w latach 1849—1886, a więc od chwili ukończenia uniwer-

¹ Por. np.: Wł. Czaplinski, W. Voisé, J. Łanowski, *Jakub Burckhardt w świetle współczesnych studiów*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 1—2/1962.